

Eerste broedgeval van Slechtvalk in Amsterdam

Paul J. Marcus

Naar aanleiding van berichten over het grote aantal overwinterende Slechtvalken *Falco peregrinus* in de werkgebieden van de Vogelwerkgroepen Amsterdam en Zuid-Kennemerland en aanpalende gebieden* besloot de Werkgroep Slechtvalk Nederland en medewerkers van de energieproducent Reliant tot plaatsing van nestkasten op de electriciteitscentrales te Diemen en aan de Hemweg, Westpoort Amsterdam in 2002. Tijdens verkennende bezoeken aan de centrales waren daar al overwinterende Slechtvalken gezien en in 2001 werd in Diemen overzomerd.

Dagboekfragment 24-5-2002: *Slechtvalk - Westelijke pijp, NO-hoek 11.15u.-11.35u. 1 ex. ad.(?) t.p. in kast. Poepstrepen onder rooster.*

Op 19 maart 2002 werd de kast aan de Hemweg geplaatst. Daartoe werd uit de ring van lampen een lamp op 2/3 van de hoogte van de pijp verwijderd. In de aldus ontstane opening is een grote kast aangebracht in de ruimte tussen de binnen- en de buitenmantel van de schoorsteen van de gascentrale. Onno Wildschut, medewerker van Reliant, zag op 10 mei 2002 een exemplaar bij de kast. Nadat dit in kleine kring bekend was gemaakt op 23 mei 2002, ben ik de dag daarna meteen naar de centrale gegaan en zag daar een subadult wijfje in de kastopening zitten. In de daarop volgende periode werd deze vogel regelmatig op diverse plaatsen op het centralecomplex gezien.

13-6-2002: *Slechtvalk - 1 wijfje tweede kalenderjaar t.p. op rooster voor kast. Draaide 3x. Daarbij zicht op distale helft tarsi. GEEN RING GEZIEN. Kleed: Kop bruinzwarte kruin, baardlobben, oorstreek.*

Het mannetje zit tijdens een nestcontrole net buiten de kast

FOTO: RONALD VAN DUJK

Onderkant oorstreek wit met bruine vegen. Keel wit. Oog donker, gele oogrand. Gele washuid, zwarte snavel. Bovendelen: mengeling van bruine en grijze veren op mantel, rug, stuit, bovenvleugel. Staart grijsbruin, gebandeerd, tertials bruin; bovendelen schubbig. Onderdelen: borst met overlangse, donkerbruine strepen, flanken dicht bruin gebandeerd, evenals buik. Tarsi en tenen geel, nagels zwart.
20-9-2002: ...Bij wijfje wederom goed zicht op de tarsi: geen ringen...

Het betrof, blijkens mijn waarnemingen van 13 juni en 20 september, een ongeringd tweede kalenderjaar wijfje. Ze was herkenbaar aan een sterke bruine zweem op het kleed, hoewel de onderdelen al gebandeerd en niet meer gestreept waren. De krop was nog sterk gestippeld. De valk kon in de naaste omgeving goed aan voedsel komen: een grote concentratie duiven foerageert en pleistert dagelijks op en rond de soja-terminal van Cargill op nog geen kilometer afstand van de centrale, en aan de andere kant bevindt zich een grote concentratie meeuwen op het terrein van de afvalverwerker Icovia. Daarnaast heeft ook de directe omgeving van de centrale een grote populatie prooisorten.

Intraspecifieke interacties

16-9-2002: *Slechtvalk - Centrale Hemweg 14.30u.-.45u. 1 wijfje subad. en 1 mannetje ad. t.p., af en toe rondvliegend tussen en rond de pijpen. Wijfje even neer in kast. Uiteindelijk mannetje neer op noordelijke hemelwaterafvoerpijp (hwa-pijp) van westelijke schoorsteen en wijfje op hwa-zuid.*
mannetje: kleiner, grijzere bovendelen, wittere onderdelen en meer contrasterende grijze stuit dan wijfje. wijfje: donkerder, bruiner en groter.

In het najaar werd het spannend, toen op 16 september een adult mannetje verscheen, dat het gezelschap van het wijfje leek te zoeken. De vogels waren aanvankelijk erg onrustig en vloegen elkaar na boven en rond het centraal terrein. Er werden woeste vluchten met spectaculaire wendingen in de lucht en griezelige ramkoersvluchten uitgevoerd.

7-10-2002: *Slechtvalk - ... 19.25u. Sloterdijkerweg thv. A10 en Belastingkantoor 2 ex. elkaar achterna zittend naar W. Hard roepend: "tsuuk-tsuuk-tsuuk", afgewisseld met gaai-achtig, hees: "wèèh-wèèh-wèèh". Leken van gelijke grootte.*

In de avond van 7 oktober 2002 hoorde ik om 19.25u. (zon onder 19.04u.) boven het gebouw van de Belastingdienst (Spaarnwouderweg/Sloterdijkerweg) boven mijn hoofd een hard klapperend geluid "tsuuk-tsuuk-tsuuk", dat wel wat weg had van het geluid dat een door de wind bewogen koord maakt tegen een vlaggemast. Daar tussendoor een hees "weh-weh-weh". Boven me zag ik twee Slechtvalken van ogenschijnlijk gelijke grootte elkaar westwaarts najagend in de schemering. Het tokkende geluid was mij al bekend van eerdere waarnemingen in Spaarnwoude en van de Barbariëse Valk op Lanzarote. Het wordt, voor zover bekend, alleen gebruikt bij intraspecifieke, agressieve interacties: er wordt mee aangegeven dat zich een indringer bevindt in het territorium. Het begint, zoals ik aan de Ringweg in Spaarnwoude waarnam, met een langzaam "klie-Tsjak", dat versnelt tot het zojuist beschreven getok. Als de indringer daardoor niet wordt geïntimideerd, volgt een luchtgevecht, waarbij een van de vogels - doorgaans de indringer - verjaagd wordt.

Ik denk dat het deze keer anders is gegaan, hoewel daarvoor geen honderd procent bewijs is: de indringer heeft de territoriumhouder verdreven en zich meester gemaakt van de kast aan de Hemweg. Want in februari 2003 bleek het wijfje ineens geringd!

Het was een buitenkansje, dat de valken in de winter 2002-03 de gewoonte ontwikkelden prooien te kroppen op het UNA-vignet op de zuidwest-gevel van het oostelijke centralegebouw aan de Nieuwe Hemweg. De vogels zijn, als ze op het reliëf zitten, van dichtbij goed te bekijken. Tijdens een waarnemings sessie aldaar op 21 februari 2003 fotografeerden Ronald van Dijk en Ruud Altenburg het wijfje. Zo kon worden vastgesteld dat het wijfje ringen droeg, in tegenstelling tot wat tot eind september 2002 regelmatig was gezien. De valk droeg een witte kleuring om de linker tarsus met in zwart code DN. Deze vogel is geringd op een leeftijd van naar schatting 24 dagen op 3 mei 2001 te Drogenbos, Brussel, België, waar ze in een kast aan de elektriciteitscentrale is uitgebroed (med. Guy Robbrecht, via P. van Geneijgen, 24-2-2003, in lit.).

Dit was dus een andere valk dan het ongeringde wijfje, dat vóór oktober 2002 de kast had gebruikt. De twee valken waren van gelijk geslacht, en dezelfde leeftijd en ze behoorden tot dezelfde populatie. De individuele variatie in het kleed is daarbij vrij klein en een verandering in het kleed kan gemakkelijk worden toegeschreven aan rui van de lichaamsveren. In hoeverre dergelijke aflossingen eerder zijn gedocumenteerd, is mij niet bekend.

Hoe kan het gebeuren, dat deze verwisseling zo laat ontdekt werd? Ik heb in de zomer van 2002 slechts tweemaal de kans gehad de tarsi van het wijfje goed te bekijken met mijn Kowa Proximar TSN-3 Fluorite-telescoop. Doorgaans was niets van de tarsi te zien. De tarsi van het mannetje kon ik nooit goed bekijken, voordat ik met de nestcontroleurs de pijp in ging.

Er is nog eenmaal intraspecifieke agressie waargenomen: op 15-04-2003 verjoeg het mannetje een vreemd mannetje op doortrek uit het gebied: *Centrale Hemweg 12.45u. mannetje ad. valt vreemd tweede kalenderjaar mannetje aan bij de oostelijke schoorsteen. Beide vervolgens in woeste vlucht naar Z-ZO. Ad. mannetje keert vervolgens alleen terug naar oostelijke schoorsteen.*

Peter van Geneijgen deed een macabere vondst tussen de prooiresten die hij uit de kast verzameld had op 6 mei 2003: een geplukte staartpen van een juveniel wijfje Slechtvalk, alsmede een aantal dekveren. Het kan gebeuren dat territoriale conflicten eindigen met de dood van een van beide vogels en dat het slachtoffer vervolgens wordt opgepeuzeld (Ratcliffe, 1980/2000).

Interspecifieke interacties

28-3-2003: *Visarend - Centrale Hemweg, Nieuwe Hemweg 16.18u. 1 ex. verm. v. ad., met vis laag NO tussen de twee centrales door. Werd aangevallen door het v. Slechtvalk.*

De valken hebben het geregeld aan de stok met gevederde burens en passanten, die niet direct op het menu staan. Het heeft meer te maken met verjaaggedrag of pesten. Zulke agressieve interacties zijn waargenomen tussen de Slechtvalken en Aalscholver *Phalacrocorax carbo* (3x), Blauwe Reiger *Ardea cinerea* (1x), Visarend *Pandion haliaetus* (1x), Buizerd *Buteo buteo* (4x), Sperwer *Accipiter nisus* (1x), Torenvalk *Falco tinnunculus* (2x), Zilvermeeuw *Laus argentatus* (5x), Kleine Mantelmeeuw *Larus graellsii* (3x op dezelfde dag!) en Zwarte Kraai *Corvus corone* (>1x).

Een Torenvalk werd door het wijfje verjaagd toen hij op de plank voor de kast ging zitten, waar zij op dat moment in zat. Buizerds worden meestal aangevallen als ze zich boven of nabij het centraleterrein bevinden. Ze worden door het luid roepende wijfje en soms door beide valken tegelijk uit de nabijheid van de kast gemept. Daarbij stoten de valken herhaaldelijk op de passanten. Een Visarend met prooi werd ook op deze wijze onthaald op 28 maart 2003. Een maand later werd een andere Visarend, vlie-

gend boven de Petroleumhavenweg, ongemoeid gelaten.

Het is in principe mogelijk dat de grote vogels waar de valken bij dergelijke conflicten op stoten, dodelijk verwond worden. Ze kunnen dan op het menu van de Slechtvalken terecht komen (Ratcliffe, 1980/2000). Dat is ongetwijfeld ook gebeurd met een Aalscholver in Buggenum, Limburg (Van Geneijgen 2002). De nieuwste aanwinst in het lijstje van agressief bejegende passanten is de Wespandief *Pernis apivorus*, die op 18-07-2003 door het wijfje uitgeleide werd gedaan.

In de genoemde situaties waren de valken de agressor. Het kwam echter ook voor dat het wijfje Slechtvalk door een Torenvalk werd aangevallen; ze broeden bij elkaar in de buurt. De situatie werd precair voor de Torenvalk, toen het wijfje Slechtvalk de achtervolging inzette. Een wijfje Sperwer viel op 24 maart 2003 het wijfje Slechtvalk langdurig aan boven de Nieuwe Hemweg.

Verder worden de valken geregeld aangevallen door 2 tot 4 Scholeksters *Haematopus ostralegus* of door enkele Kieviten *Vanellus vanellus*, als ze laag boven het terrein rond de Van Riebeeckhaven vliegen, waar deze steltlopers broeden.

Voedsel

24-4-2003: 19.30u. mannetje vangt zangvogeltje ter grootte van Graspieper boven het centraleterrein. Hij bijt de prooi dood en gaat met de prooi in de snavel op het rooster voor de kast zitten. Vervolgens neemt het wijfje de prooi met de snavel over en vliegt ermee rond. Mannetje de kast in. Wijfje plukt de prooi bovenop de westelijke schoorsteen en gaat om 19.34u. met de prooi in de snavel de kast in. Het mannetje zit dan alweer op het rooster.

Regelmatig zijn waarnemingen gedaan van jachtvluchten op met name duiven, meest Stadsduiven, en soms op andere soorten zoals de Kokmeeuw. Het was niet eenvoudig om van een geslaagde vangpoging getuige te zijn. Ik deed van 24 mei 2002 tot en met 24 mei 2003 44 waarnemingen van een van de vogels met een prooi. Ze waren vaak onbepaald, maar in enkele gevallen was het tamelijk duidelijk om wat voor prooi het moest gaan. Grijs met witte beesten konden Stadsduiven of meeuwen zijn, geheel grijze vogels moesten Holenduiven zijn, die niet zeldzaam zijn in de omgeving.

31-3-2003: Centrale Hemweg 10.35u. westelijke schoorsteen mannetje ter plaatse met prooi. Prooi zeer groot. Het leek wel een copulatie. Vleugel van prooi van pols tot punt ongeveer net zo lang als de Slechtvalk minus de kop. Lichte ondervleugel met donkergrijsbruine punt. Boven grijsbruin. Gezien formaat en tekening: eerste winter/eerste zomer Stormmeeuw.

Vanaf de grond waargenomen prooien die konden worden gedetermineerd:

Kokmeeuw <i>Larus ridibundus</i>	4x
Stormmeeuw <i>Larus canus</i>	1x
Stadsduif <i>Columba livia forma domestica</i>	13x
Holenduif <i>Columa oenas</i>	3x
Turkse Tortel <i>Streptopelia decaocto</i>	1x
Zangvogel ongedetermineerd	3x

Eenmaal, op 8 nov. 2002 is een "zeer grote, donkere prooi" gezien: Centrale Hemweg 9.30u. wijfje op golfplaten schoorsteen etend, nadien, om 9.40u. met de zeer grote, donkere prooi rondvliegend en neer op het rooster, vervolgens de kast in. Ze kwam er weer uit zonder prooi. Op rooster snavel reinigend tegen de rand.

Het is verleidelijk hierbij te denken aan het juveniele wijfje Slechtvalk, waarvan Peter van Geneijgen "een staartpen en verdacht veel dekveertjes" (Van Geneijgen in litt.) aantrof tussen de prooiresten, die hij op 6 mei 2003 meenam uit de kast. Dat juveniele wijfje was dus van bouwjaar 2002.

Naast enkele ongedetermineerde veren (Van Geneijgen in lit. 2003) kon de volgende lijst van prooiresten worden vastgesteld:

Slechtvalk <i>Falco peregrinus</i>	1x (wijfje juv. kleed)
Waterral <i>Rallus aquaticus</i>	1x
Kievit <i>Vanellus vanellus</i>	1x
Houtsnip <i>Scolopax rusticola</i>	2x
Watersnip <i>Gallinago gallinago</i>	1x
Kokmeeuw <i>Larus ridibundus</i>	3x
Visdief <i>Sterna hirundo</i>	2x
Houtduif <i>Columba palumbus</i>	1x
Postduif / Stadsduif <i>Columba livia</i>	11x
Sierduifje <i>Columba sp.</i>	3x
Turkse Tortel <i>Streptopelia decaocto</i>	2x
Gierzwaluw <i>Apus apus</i>	2x
Graspieper <i>Anthus pratensis</i>	1x
Merel <i>Turdus merula</i>	1x
Kramsvogel <i>Turdus pilaris</i>	1x
Koperwiek <i>Turdus iliacus</i>	1x
Zanglijster <i>Turdus philomelos</i>	1x
Rietzanger <i>Acrocephalus sp.</i>	1x
Spreeuw <i>Sturnus vulgaris</i>	5x
Donkere zangvogel	1x

De in deze prooijlijst opgenomen vogels, alsmede de prooien die vanaf de grond werden waargenomen, zijn alle ruimschoots voorhanden binnen een radius van <1 km van de broedplaats. Er zijn geen prooien gezien die bijvoorbeeld met zekerheid uit het poldergebied ten noorden van het Noordzeekanaal komen. Alleen de Waterral en de Watersnip heb ik zelf nooit op deze plaats gezien, maar het zijn wel gewone doortrekkers over de hele stad. De frequentie van deze prooien is in beide gevallen slechts één keer.

Waar wordt gejaagd? Voor de ei- en nestjongenfase, was ik er geregeld getuige van dat beide vogels geheel uit zicht verdwenen. Vaak in de richting van de soja-terminal van Cargill om duiven te pakken, of de afvalverwerker Icovia voor de meeuwen. De vogels kwamen daar dan ook geregeld vandaan met een prooi in de klauwen. Op 3 april 2003 zagen Ronald van Dijk en ik dat het mannetje vanaf het nest de rookpluim van de oostelijke schoorsteen in vloog. Daar verdween hij geheel uit beeld. Ronald vond even later de vogel terug, die op grote hoogte uit de rookpluim vloog naar N-NO. Hij had de rookpluim als lift gebruikt. De veronderstelling dat de valken hun prooien voornamelijk uit de Oostzanerpolder zouden halen, wordt door de prooijlijsten noch bevestigd noch ontkend. Bij een geregeld bezoek aan de veenpolders zou bijvoorbeeld Wintertaling op de prooijlijst kunnen figureren. Zo heb ik in de winter van 2001-02 een wijfje Slechtvalk met een Wintertaling vanuit de Osdorper Binnenpolder de stad in zien vliegen. Andere eenden zijn waarschijnlijk te zwaar om over grote afstanden te worden vervoerd. Een langdurige onzichtbaarheid van de valken moet niet te snel worden toe-

geschreven aan werkelijke afwezigheid. De vogels kunnen zich op zeer veel plaatsen in het centrale-complex verschuilen, met name in de kast kunnen alle Slechtvalken zitten zonder zichtbaar te zijn. Ook als de valken hoog rondvliegen, kunnen ze onzichtbaar zijn.

Daar de kast niet was schoongemaakt voor de aanvang van het broedseizoen, lagen er nog allerlei prooien uit de najaars- en winterperiode, toen de vogels de kast nog gebruikten als provisiekamer. In de loop van de winter werd de kast daar niet meer voor gebruikt, maar werden allerlei plekken op en rond de centrale als pluk- en bewaarplaats gebruikt. Vanaf december was het UNA-reliëf (een groot logo van de vroegere energieproducent UNA) aan de gevel van de oostelijke centrale aan de Nieuwe Hemweg in trek bij de valken. Ze konden daar in redelijke beschutting voor de noordoostenwind en lekker in het winterzonnetje gezeten, rustig hun prooien plukken en nuttigen. Het was op die plek ook niet moeilijk om de prooien te determineren en het was op die plaats, dat de witte kleuring van het wijfje ontdekt en afgelezen werd.

In de periode van de eifase bleef het UNA-logo een belangrijke plek om voedsel te bewaren. In de nestjongenfase werden ook andere plaatsen gebruikt, zoals de witte tanks aan de Van Riebeeckhavenweg en de stelling aan het westelijke centralegebouw. Als een prooi niet direct werd genuttigd, deponeerde de valk (meestal het wijfje) deze op de beoogde bewaarplaats.

21-5-2003: 11.40u. wijfje pakt Stadsduif boven de Van Riebeeckhaven. Vliegt met de nog klapwiekende duif in de klauwen laag naar NW, over de kade van de Centrale Hemweg. Ze wordt belaagd door twee Zwarte Kraaien, opeens komt het mannetje uit de lucht vallen; hij stoot op de kraaien, die direct verdwijnen. Het wijfje verdwijnt met de duif achter de tanks aan de Van Riebeeckhaven.

Ze pakte de duif eenvoudig beet en vloog met de spartelende prooi naar de witte opslagtanks bij de Van Riebeeckhavenweg. Als de Zwarte Kraaien haar van de prooi willen ontdoen, komt plotseling het mannetje als uit het niets op de kraaien duiken. De valken verdwijnen met de prooi tussen de opslagtanks. Na enkele minuten komen beide, zonder prooi weer tevoorschijn. Ze vliegen enige tijd boven de tanks rond en gaan naar de plank voor de kast. Als het mannetje daar gaat zitten, wordt hij weggejaagd door het wijfje. Als hij naar de tanks vliegt, achtervolgt het wijfje hem opnieuw. Dan hangen beide vogels weer boven de tanks.

Ik dacht aanvankelijk dat het wijfje de prooi op deze plek was kwijtgeraakt. Nu denk ik dat ze de prooi hier verstopt heeft voor later gebruik en zich ervan wil vergewissen dat niet andere vogels er-

Man en vrouw Slechtvalk op het logo van de Hemcentrale. Het vrouwtje eet als eerste van een geslagen Stadsduif, pas daarna is het mannetje aan de beurt.

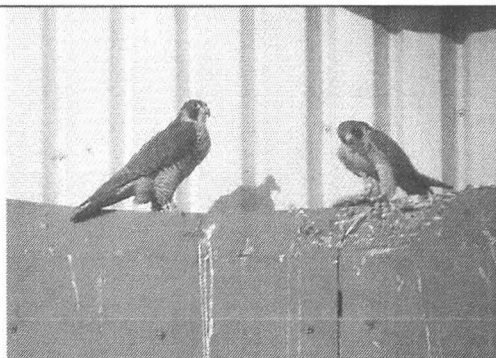

FOTO: RIJUD ALTENBURG

mee vandoor gaan. Op 23 mei zag ik namelijk wederom het wijfje met een prooi rondvliegen. Ze ging ermee naar de kast. De jongen gaven niet thuis. Het wijfje vloog af met de prooi en dumpte die op de stelling aan de noordkant van het westelijke centralegebouw. Ze vloog er steeds naar terug, ging er bij zitten, vloog weer rond, ging naar de kast. Het mannetje kwam erbij, ging zitten, wijfje weer weg. Het lijkt erop dat ze met dit gedrag andere vogels, zoals de Zwarte Kraaien, Kauwen en Eksters, die hier volop aanwezig zijn, duidelijk wil maken dat ze maar beter uit de buurt kunnen blijven, want ze kan in een oogwenk de afstand tussen de kast en de prooivoorraad overbruggen.

In het algemeen draaien vangpogingen op niets uit. Meestal probeert de valk in rechte vlucht de prooi in te halen en te pakken. Soms geeft ze de beoogde prooi een tik. In veel gevallen laat het slachtoffer zich recht naar beneden vallen buiten het bereik van de valk. Ook gezamenlijke jachtvluchten zijn waargenomen. De ene valk achtervolgt de prooi, terwijl de andere het de pas probeert af te snijden. Ik heb deze pogingen totnogtoe nimmer zien gelukken. Maar wellicht hebben ze meer geluk als ik niet kijk.

De dagelijkse gang van zaken

6-6-2002: Slechtvalk - Centrale Hemweg N.zijde, 1 ex. 2.kj. t.p. in venster net onder de top van de oostelijke pijp om 11.00u.

18-9-2002: Slechtvalk - Centrale Hemweg 10.45u. 1 v. 2.kj. op O.hwa-pijp t.p.; 15.35u. 1 ex. rondvliegend Vlothavenweg. 15.45u. 1 m. ad. op N. hwa-pijp. 15.50u. m. naar N.

Ik bezocht van 24 mei 2002 tot en met juni 2003 de centrale ruim 250 keer. Een bezoek duurde, afhankelijk van weer en beschikbare tijd van 30 minuten tot meer dan 4 uur. Bij goed weer stond ik hetzij aan de Van Riebeeckhavenweg of aan de toegangsweg tot de centrale, hetzij aan de Nieuwe Hemweg, afhankelijk van de plek waar de valken te zien dan wel te verwachten waren. Als het regende, was de zaak nog redelijk te overzien van onder het viaduct van de A10 ter hoogte van de Petroleumhavenweg.

Een wijfje De eerste maanden (24 mei-14 september) werd nauwelijks activiteit waargenomen bij de overzomerende Slechtvalk. Meestal zat de valk in of voor de kast (44x). Een enkele maal zat ze op een

Het vrouwtje produceerde een legsel van drie eieren

FOTO: RONALD VAN DIJK

---

alternatieve zitplaats (10x), zoals een venster onder de top van de andere schoorsteen van de centrale, of de regenpijpen van de westelijke schoorsteen. De keus voor een zitplaats hing af van windrichting, neerslag en zon/schaduw. Een keer of vijf vloog ze rond. Slechts eenmaal zag ik haar een Stadsduif achtervolgen. Op 23 juli viel ze een Aalscholver aan. Bij vier bezoeken was ze onvindbaar.

Een paar Vanaf het moment dat het mannetje arriveerde, op 16 september, werden aanmerkelijk meer activiteiten ontspoord. Al op de eerste dag vlogen de vogels herhaaldelijk rond. Sedertdien werd actiever gejaagd en de vogels zaten ook elkaar na. Daarbij ging het heftig toe. Het wijfje liet zich op 19 september in volle vaart uit de lucht vallen, knalde vervolgens met haar uitgestrekte poten tegen de betonnen buitenmantel van de westelijke schoorsteen, rende drie meter recht naar boven en nam plaats op de regenwaterpijp bij de top. In de periode die volgde werd de kast intensief gebruikt als be- waarplaats voor prooi. Dat werd tot 15 november waargenomen. Verse prooiën werden naar de kast gebracht of ze werden uit de kast gehaald om te worden opgegeten. In de loop van najaar en winter (16 september tot en met 31 januari) werden de vogels 53 keer in of voor de kast gezien en 54 keer op een alternatieve plek. Vanaf 9 december was dat vaak het rode UNA-reliëf op de gevel van de oostelijke centrale aan de Nieuwe Hemweg. Ook nu was de zitplaatskeus afhankelijk van de windrichting en de neerslag. In toenemende mate werd het UNA-vignet gebruikt als pluk- en kropplaats van prooiën. De valken vlogen geregeld rond, soms jagend en ook wel met prooi. In totaal werd in deze periode 19 keer vastgesteld dat de vogels een prooi hadden.

Broedtijd Van 1 februari t/m 14 maart 2003 werd 21 keer een valk in of bij de kast gezien, 17 keer op een alternatieve locatie en 17 keer in de vlucht. In deze periode vlogen beide vogels vaak langdurig rond, achtjes draaiend of golvend. Helaas is geen copulatie waargenomen. Op 10 maart was een soort stoelendans in en rond de kast aan de gang. Rond 15 maart moet de eileg begonnen zijn. Op 16 maart vielen beide valken een passerende Buizerd aan. Later werd een Visarend met prooi aangevallen door het wijfje. Op 15 april verjoeg het mannetje een vreemd, onvolwassen mannetje Slechtvalk. De eifase duurde vermoedelijk tot en met 18 april.

De vogels werden niet meer langdurig gezamenlijk gezien. Op 24 maart werd de eerste zekere aflossing waargenomen, maar al op de 21^e was een vermoedelijke aflossing gezien. De aflossing verliep als volgt: als het mannetje het wijfje afloste, ging hij op de plank voor de kast zitten met de kop in de richting van de kast. Zo te zien riep hij, maar het geluid werd overstemd door het verkeer. Na enige tijd zag je het mannetje afvliegen en direct het wijfje uit de kast op de plank plaats nemen. Zij vloog af en het mannetje glipte naar binnen. Als het wijfje het mannetje afloste, vloog zij vanaf haar zitplaats direct naar de plank, stapte ze zonder te wachten de kast binnen en na 10-20 seconden kwam het mannetje naar buiten. Het vermoeden dat er eieren waren, werd op 12 april bij een nestbezoek bevestigd. Er lagen er drie.

De nestjongenfase duurde van 19 april tot en met 28 mei. Op 20 april vloog het wijfje met prooi de kast in. Het was de eerste maal sinds 15 november dat zoiets werd waargenomen. Al op 17 april werd het mannetje door het wijfje van het rooster gejaagd. Een teken dat er wat gaande was. Vanaf de Van Riebeeckhavenweg kon op 26 en 27 april het hoog broedende wijfje gezien worden. Voorheen was een broedende vogel in de kast onzichtbaar. Bij het nestbezoek op 6 mei 2003 werden twee jonge mannetjes aangetroffen in de kast met een leeftijd van ca. 18 dagen. Het derde ei was niet uitgekomen. De jachtvluchten in de omgeving van het nest waren spectaculair. Het mannetje

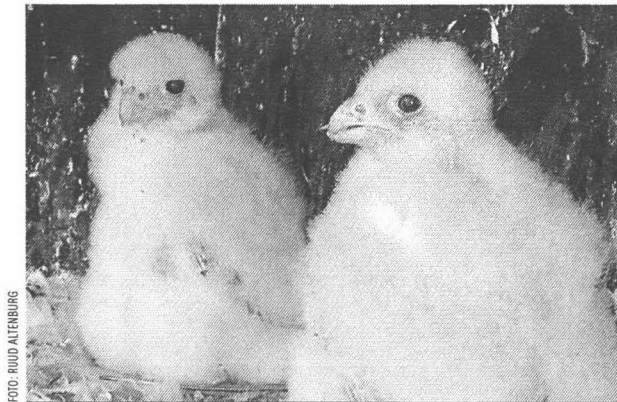

FOTO: RUUD ALTENBURG

11 (links) en 10 in de nestkast

pakte op 24 april een doortrekkend zangvogeltje ter grootte van een Graspieper uit de lucht. Dit was in de nadagen van een gigantische trek golf van deze soort door Nederland.

De jongen waren in donskleed bij het nestbezoek. Alleen de vleugel- en staartpennen begonnen te groeien, zaten in spoelen waaruit een pluimpje echte veer stak. Ze konden nog niet goed lopen. Op 11 mei werden de jongen voor het eerst vanaf de grond waargenomen. Ze waren toen ongeveer drie weken oud. Ze liepen al en deden vleugeloefeningen. Op 21 mei leken de jongen zich te verdringen in de nestopening. De bovendelen waren al grijs en het oog was omgeven door een zwartachtig maskertje. Verder was de vleugel vrij ver gevormd, met gebandeerde ondervleugeldekveren en pen- nen. De onderdelen zagen er gestreept uit.

Op 24 mei 2003 zat een jong op de plank voor de kast. Het andere jong zat in de opening en het wijfje op het uiteinde van de plank. De jongen werden steeds drukker op de plank en in de kast. Ze flapten frequent met de vleugels, leken af te willen vliegen, maar spurttten de kast weer in. Het kleed was op 28 mei als van een volgroeide juveniel.

Nestbezoek

Op 12 april bezochten Peter van Geneijgen, Onno Wildschut, Ronald van Dijk en ik de kast. De schoorsteen werd om 15.00u. beklommen. De feitelijke controle duurde 18 minuten. Om 15.40u. stonden we weer buiten. Toen de kast geopend werd, zat het mannetje op de eieren. Het ging eraf, maar vloog niet weg. Hij bleef op de plank voor de kast staan en keek de indringers dapper aan. Hij liet zich niet snel intimideren. Daardoor konden mooie foto's gemaakt worden. Na enige tijd werd het hem te veel en vloog hij roepend rond voor de kast. Het wijfje kwam erbij en dat maakte zo mogelijk nog meer herrie met haar diepe stem. Ze leek af en toe met een vleugel tegen de plank te slaan. Na de controle dook het wijfje de kast in om weer op de eieren te zitten.

Er werden bij de controle drie eieren aangetroffen. Eén was normaal donker roodbruin gekleurd, de andere waren bleek met donker roodbruine vlekjes. De eieren zijn gemeten en gewogen.

In de nestjongenfase werd het nest nogmaals bezocht, nu door de vier eerder genoemde personen, aangevuld met Ruud Altenburg. Van de drie eieren bleek één niet te zijn uitgekomen. Dat werd door

---

Peter meegenomen voor nader onderzoek. De twee jongen waren mannetjes, die ten tijde van de controle, 6 mei 2003, ca. 18 dagen oud waren. De jongen werden gewogen, gemeten en geringd om de tarsi: links kregen ze een stalen Arnhem-ring en rechts een oranje kleurring van een aluminium-legering met in wit een letter-cijfercode (letter boven cijfer), resp. Arnhem 5.333.373, oranje kleurring I0 en Arnhem 5.333.374, oranje kleurring I1. Dit nestbezoek duurde aanmerkelijk langer dan het eerste: van 18.10u. tot 18.50u. werd gemeten, gewogen en gefotografeerd. Om 17.50u. beklommen we de schoorsteen en om 19.10u. stonden we weer buiten. Ook nu waren de valken zeer agressief. Nu nam het wijfje het voortouw: ze stond geregeld op de plank te schelden. Ze was echter niet zo standvastig als het mannetje op 12 april, want ze ging steeds snel op de wicken zodra het luik van de kast geheel werd geopend. Toch zijn ook van haar mooie foto's gemaakt. Na het bezoek ging het wijfje de kast weer in en betrok het mannetje de wacht op de plank.

Het uitvliegen en wat er op volgde

Op 29 mei 2003, Hemelvaartsdag, was het zover. Het eerste jong moet al voor 9.30u. zijn uitgevlogen, want Ronald van Dijk ontdekte - op aanwijzing van het zenuwachtig boven de gascentrale rondvliegende wijfje - deze juveniel op de dakrand aldaar. Het andere jong stond nog urenlang op de plank voor de kast te twijfelen, te flappen en de kast in en uit te rennen. Het uitgevlogen jong liep op de dakrand heen en weer en leek voorlopig genoeg te hebben van vliegen. Om 11.30u. zagen we het tweede jong plotseling afvliegen. Allereerst ging het in oostwaartse richting. Het wijfje vloog hem vanaf de kolencentrale tegemoet; hij zwenkte af naar noordwest. Het wijfje leek hem naar een goede zitplaats te willen dirigeren. Ze vlogen naar de lage - ca. 70 meter hoge - pijp van de gasturbine, waar het wijfje, boven het jong vliegend nog even de poten uitsloeg, wellicht in een poging het jong te grijpen, maar dat tuimelde de gaspijp in. Daar is het waarschijnlijk direct omgekomen. Onno Wildschut vertelde dat de turbine op 28 mei 's avonds rond 21.00u. buiten bedrijf was gesteld. In bedrijf heerst in de pijp een temperatuur van ca. 500 graden celsius. Na een halve dag is de temperatuur nog steeds enkele honderden graden. Als men de pijp van binnen wil inspecteren, moeten eerst temperatuurmetingen verricht worden en luchtmonsters worden genomen, met het oog op keramische stofdeeltjes (O. Wildschut 2003, in lit.). Het was dus uitgesloten dat het jong gered kon worden als het in de pijp gedoken was. Ook zou er waarschijnlijk niets meer van te vinden zijn. Uiteraard heb ik nog geprobeerd erachter te komen of het jong niet misschien naast of achter de pijp op de grond of op een dak geland was, maar helaas was hij onvindbaar.

Rond 12.00u. was ook het eerste jong uit beeld verdwenen. 's Avonds vond ik hem terug op een lagere dakrand. Hij koos de eerste dagen grote vlakken om op te landen en te verblijven, zoals de behuizing van de toevoerband van de kolencentrale. Op die plaatsen werd hij ook gevoerd. Dat gebeurde zelfs toen de vogel al zelfstandig op hogere daken kon zitten. Het mannetje bleef urenlang geduldig bij de prooi op de toevoerband zitten, terwijl het jong op het dak van de kolencentrale zat. Na een paar dagen kon het jong zelfstandig de nestkast weer bereiken. Vanaf die datum werden de prooien vaak daar gebracht. Een populairdere plek werd echter de galerij even onder de top van de pijp van de gasturbine, waar het andere jong omkwam! Op 5 juni zat het jong zelfs op de rand van de opening van die schoorsteen, terwijl het wijfje op de galerij een prooi plukte.

Het jong probeerde in de eerste twee weken na uitvliegen steeds vreemde zitplaatsen in gebruik te nemen. Hij ging op verticale buislampen zitten, waar de adulte vogels nimmer gebruik van maakten. Op 8 juni greep hij zich vast aan een kabel op de buitenmantel van de schoorsteen van de kolencen-

trale. Hij hing eraan als een reusachtige gierzwaluw! Dat hield hij uiteraard niet lang vol. Tweede Pinksterdag bereikte de jonge Slechtvalk het hoogste punt van de centrale: hij ging zitten op de rand van de westelijke schoorsteen. Hij kropte op 13 juni, voor het eerst gezeten op het UNA-reliëf, een geringde Postduif. Daarbij was de kleuring meest gedeeltelijk zichtbaar en enkele malen in zijn geheel. In dat geval werd de poot echter nogal bewogen. Het cijfer op de distale helft van de ring leek een nul, het zou dus gaan om 10, als mijn waarneming correct is.

Het jong zag er binnen een week na het uitvliegen al veel donkerder uit. Het grijze waas was kennelijk afgespoeld. Hij kon steeds vaardiger vliegen en steeds beter landen. Op 8 juni werden ook speelse uitvallen van het jong naar de ouders, zowel in de lucht als op zitplaatsen, gezien. Hij verschilt van de ouders niet alleen qua kleed, maar ook - vooral van het adulte mannetje - qua vorm. Hij is veel kleiner dan het wijfje. De staart is langer dan bij het adulte mannetje en de vleugels zijn wat stomper.

Samenvatting

In maart 2002 werd een nestkast geplaatst in een van de schoorstenen van de Centrale Hemweg te Amsterdam. Vanaf 10 mei 2002 was een overzomerend ongeringd 2^e kj. wijfje aanwezig. Op 16 september voegde een ongeringd adult mannetje zich bij haar. Kort na 20 september is het ongeringde wijfje vervangen door een gekleurringd 2^e kj. wijfje uit België. Dit wijfje en het adulte mannetje overwinterden op en rond de energiecentrale. De valken gebruikten de kast aanvankelijk als provisiekast. In de loop van de winter werd een zekere paarbinding duidelijk en deze culmineerde in eileg rond 15 maart 2003. Na die datum werden de valken meestal alleen gezien. Af en toe werd een aflossing op het nest geregistreerd. Bij de eerste nestcontrole, op 12 april 2003, werden drie bebroede eieren in de kast aangetroffen. Op 20 april werd duidelijk dat er jongen moesten zijn: prooien werden naar het nest gebracht. Bij de nestcontrole d.d. 6 mei 2003 werden twee pulli, mannetjes, van 18 dagen oud aangetroffen in de kast. Eén ei was niet uitgekomen; dat werd voor onderzoek meegenomen. De jongen werden gemeten en gewogen en vervolgens geringd, Arnhem 5.333.373, oranje kleuring 10 en Arnhem 5.333.374, oranje kleuring 11. Van het nest werden de prooiresten verzameld. Op 24 mei werd een jong gezien buiten de kast, op de plank. De jongen vlogen uit op 29 mei. Een van de jongen kwam daarbij om. De prooilijst geeft geen aanwijzing dat de vogels jagen buiten een radius van ca. 1 km rond de centrale. Tussen de prooiresten werden veren van een juveniel wijfje Slechtvalk aangetroffen. Waarschijnlijk is deze vogel omgekomen tijdens een territoriumconflict en vervolgens opgegeten. Dit is het eerste broedgeval van de Slechtvalk voor Amsterdam en Noord-Holland.

Paul J. Marcus, A.J. Krophollerstraat 23, 1064 DB Amsterdam, 020 - 6159034, Aanraad.Marcus@12move.nl

Literatuur

Ratcliffe D., London 1980, 1993, *The Peregrine Falcon*, second edition, repr. 2000.
Van Geneijgen P., 2002, Slechtvalk Nieuwsbrief, Broedseizoen 2002 van Slechtvalken in Nederland.

Dank aan: de medewerkers van Reliant, m.n. Onno Wildschut, voor het mogelijk maken van dit historische broedgeval, het plaatsen van de kast en het mogelijk maken van nestcontroles; Peter van Geneijgen van de Werkgroep Slechtvalk Nederland voor de adviezen, de nestcontroles en het ringen van de jongen. Ronald van Dijk, Ruud Altenburg, Martijn de Jonge en Wim van der Schot maakten mooie foto's van de valken.